УДК 378.091.011.3-051:78.087.68.071.2
DOI 10.31494/2412-9208-2021-1-2-211-217

THE CONTENT OF CHORAL-CONDUCTING TRAINING OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS IN PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

ЗМІСТ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Victoria GRIGORYEVA,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor

Вікторія ГРИГОР'ЄВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент

vickyvickyua@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5333-4480>

*Berdiansk State Pedagogical
University*

*Бердянський державний
педагогічний університет*

✉ 4, Shmidta St., Berdiansk,
Zaporizhzhia Reg., 71100

✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100

Original manuscript received: June 25, 2021

Revised manuscript accepted: September 15, 2021

ABSTRACT

The article considers the problem of choral-conducting training of future music art teachers and its place in the system of professional training in pedagogical institutions of higher education. It is noted that the discipline «Choral Conducting», which is part of the Workshop of choral-conducting training is included in the professional unit of the professional system of training specialists, specialty 014 Secondary Education (Music). It includes knowledge, skills and abilities of conducting and choir organization.

The effectiveness of the individual form of conducting training is substantiated, which is due to the specifics of choral conducting as a performing art and contributes to the formation of each student's profiogram. The author highlights the interdisciplinary links of the course «Choral Conducting» with other disciplines that provide a complex professional training of the student, as well as strengthen his/her professional and pedagogical orientation.

The article analyzes the theoretical views and pedagogical principles of representatives of Ukrainian conducting and choral schools, which created unique scientific and pedagogical systems of a conductor's formation. Based on the main provisions of these systems, the author developed the content of choral-conducting training of future music art teachers in pedagogical institutions of higher education, taking into account the regional component (Zaporizhzhia region, Northern Azov), which is represented by works of relevant composers.

The article presents the gradual formation of a music art teacher as a specialist choirmaster. The detailed content of choral-conducting training of bachelor's degree students is given. The basic skills that are complicated and improved in the process of conducting are highlighted. The role of the regional component in the content of educational programs and its assistance in preserving the cultural traditions of the region is determined.

Key words: future music art teachers, choral-conducting training, conducting activity, choir.

Вступ. Значне місце в системі професійного навчання майбутніх учителів музичного мистецтва посідає диригентсько-хорова підготовка. Вона є обов'язковою складовою фахового блоку професійної системи підготовки фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) та включає чимало професійних аспектів, а саме: знання, вміння й навички диригентської діяльності та організації хорового колективу. Ці навички майбутні вчителі музичного мистецтва здобувають у процесі опанування дисципліною «Хорове диригування», де здійснюється підготовка диригентського апарату до оволодіння технікою диригування протягом усіх років навчання в університеті (Григор'єва, Омельченко, 2020: 6).

Дисципліна «Хорове диригування», що входить до складу Практикуму диригентсько-хорової підготовки, є комплексною та включає в себе, окрім зазначеної вище діяльності, читання хорових партитур і вивчення шкільного пісенного репертуару. Заняття з кожним студентом відбуваються індивідуально. Така форма навчання, що є основною в опануванні студентами цього предмета, обумовлена специфікою хорового диригування як виконавського мистецтва та дозволяє ефективно вирішувати складні завдання курсу. Дисципліна містить великі можливості для розвитку різноманітних напрямів творчої діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Саме в умовах індивідуальної роботи формується особистісна професіограма кожного студента (Григор'єва, Омельченко, 2020: 6).

Складність професії вчителя музики-хормейстера полягає в її поліфункціональності. Він створює власну трактовку музичного твору, вибирає варіант конкретного звукового втілення цієї трактовки, точно розподіляє час звучання та контролює якість виконання. У процесі занять із хорового диригування студенти вивчають художньо повноцінні зразки української й зарубіжної хорової літератури різних епох і стилів, народнопісенної творчості, пісень, написаних для дітей, а в період практичної роботи з дитячим або студентським хоровим колективом відбувається ознайомлення майбутніх фахівців із організаційними та методичними основами роботи з хором (Григор'єва, Омельченко, 2020: 7). Окремо виділяється регіональний аспект у змісті дисципліни, представлений творами композиторів регіонального значення (Запорізький край, Північне Приазов'я). Увесь перелічений комплекс завдань ураховується при складанні початкової та робочої програм з курсу.

Успішному вирішенню зазначених завдань сприяють міжпредметні зв'язки курсу з іншими дисциплінами, що забезпечують у комплексі фахову підготовку студента, а також посилюють його професійно-педагогічну спрямованість. Оволодіння технікою диригування неможливе без навичок і вмінь, пов'язаних із дисциплінами музично-теоретичного циклу (сольфеджіо, гармонія, аналіз музичних форм, хорознавство, історія музики). Майбутній педагог-музикант має вміти визначати гармонійний та ладофункціональний розвиток музично-тематичного матеріалу, чути структуру акорду та його розташування, утримувати без

інструменту висоту тональності, сольфеджувати кожну партію окремо (горизонтально) і почергово (вертикально), переходити з однієї партії на іншу. Засвоєння вказаних дисциплін сприяє формуванню фахових компетенцій, необхідних для глибокого самостійного виконавського втілення хорових творів (Григор'єва, Омельченко, 2020: 7).

Важливого значення для майбутнього фахівця набуває оволодіння музичним інструментом, яке дає змогу студентові самостійно ознайомитися з хоровою партитурою, вивчити й проілюструвати з відповідними нюансами, фразуванням, темпами. Виконавська культура є одним з проявів музичної грамотності студента, що сприяє оволодінню методикою диригентсько-хорової роботи.

Надзвичайно важливим є взаємозв'язок диригування з такими дисциплінами, як постановка голосу, хоровий клас. Для усвідомленого сприйняття інтерпретації й виконання творів у класі та з хором необхідні теоретичні знання з курсу хорознавства, що реалізуються в практичній роботі з навчальним студентським хором, а під час проходження педагогічної практики – шкільним хором (Григор'єва, Омельченко, 2020: 8).

Таким чином, у системі підготовки майбутніх педагогів-музикантів хорове диригування як навчальний предмет є одним із найбільш складних і специфічних серед інших видів професійної діяльності, оскільки потребує набуття інтегрованих фахових компетенцій, що є необхідною складовою професіоналізму фахівця-музиканта. Отже, усе вищезазначене обумовлює актуальність даної статті.

Метою статті є висвітлення змісту диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у педагогічних закладах вищої освіти під час навчання за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Матеріали і методи дослідження. У системі професійної та громадсько-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва української школи особливе місце посідає диригентська діяльність, яка є складником усіх аспектів педагогічної творчості, пов'язаних з музичним мистецтвом.

Підготовка вчителів музичного мистецтва до роботи в закладах загальної середньої освіти здійснюється в педагогічних ЗВО і має комплексний характер. Знання, вміння та навички з музично-теоретичної підготовки, інструментальної, вокальної, диригентської формуються в студентів протягом 4-х років навчання. Рівень сформованості зазначених навичок залежить від попередньої підготовки абітурієнтів і частіше за все студенти-першокурсники проявляють себе в якійсь одній галузі музичної діяльності (наприклад: добре знає теорію музики, але слабо володіє вокальним і диригентським мистецтвом; або має поставлений голос та гарно володіє вокалом, але недостатньо володіє інструментом тощо).

Як зазначалось вище, робота вчителя музичного мистецтва у ЗЗСО вимагає цілого комплексу професійних якостей і складається із ряду досить складних структурних компонентів, формування яких у

більшості забезпечує саме дисципліна «Хорове диригування», будучи цілком універсальною.

Підготовка студентів у процесі вивчення циклу диригентсько-хорових дисциплін є складовим компонентом системи професійного навчання майбутніх учителів музичного мистецтва у вищому навчальному педагогічному закладі освіти. Її зміст, функції, основні закономірності побудови досліджуються вітчизняними вченими. Теорія і методика диригентсько-хорової підготовки набула сучасних рис в 40-х роках ХХ ст., коли були сформовані кафедри хорового диригування в консерваторіях Києва, Одеси, Львова, Харкова. Засвідчується великий вплив на перебіг цього процесу визначних українських музичних діячів: Б. Яворського, Г. Верьовки, Е. Скрипчинської, М. Вериківського, К. Пігрова, М. Колесси, О. Перунова, К. Греченка, З. Заграничного та інших. Аналіз теоретичних поглядів та педагогічних принципів зазначених представників українських диригентсько-хорових шкіл дозволив нам усвідомити, що ними створено цілісні наукові та педагогічні системи формування диригента. Зважаючи на унікальність цих систем, інноваційний характер їх теоретичних положень, важливість для сучасної хорової освіти України та сучасний стан диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва нами було розроблено зміст зазначеної підготовки для студентів педагогічних ЗВО з урахуванням регіонального компоненту (Північне Приазов'я).

Результати та їх обговорення. Становлення вчителя музичного мистецтва як фахівця-хормейстера відбувається поетапно. На першому році навчання майбутнього вчителя музики здійснюється підготовка його диригентського апарату до оволодіння технікою диригування. На цьому курсі вивчаються елементи диригентського жесту (увага, замаха, крапка, віддача), властивості диригентського жесту (швидкість, амплітуда, тривалість, сила, маса, напрямок, форма), основні компоненти звучання, які підлягають втіленню в жестах: метр, ритм, темп, характер, звуковедення (штрихи *legato*, *non legato*, *staccato*, *marcato*), три елементи початку диригентського виконання (увага, дихання, вступ), показ припинення звучання (ауфтакт, зняття), показ дихання по фразам, початкове розмежування рук, показ витриманих долей, виконання короткотривалих нюансів, вивчення шкільного репертуару та основні прийоми роботи над партитурою. На цьому етапі звертається увагу на багатогранність характеру диригентських рухів, точну відповідність їх характеру музики. Студенти усвідомлюють, що диригентський апарат – це сукупність виразних засобів, за допомогою яких диригент впливає на виконавський процес. До них відносяться: характер рухів рук, положення фігури, ніг, міміки обличчя та характерність погляду (Григор'єва, Омельченко, 2020: 39).

На другому році навчання відбувається поглиблення диригентських знань і вдосконалення набутих практичних умінь і навичок вокально-хорової роботи. Студенти вивчають складні розміри – шести-, дев'яти- та дванадцятидольні, а також визначають різницю в

будові диригентських прийомів передачі метра в простих і складних диригентських схемах. З'ясовується залежність диригентських прийомів метра від групування долей усередині такту та темпу. Відпрацьовується незалежний рух кожної руки у відповідності з ритмічним малюнком хорових партій, робота над творами з контрастною динамікою. У зміст навчання майбутніх учителів музики навичкам вокально-хорової роботи з дітьми шкільного віку на другому році навчання входить диригентське виконання шкільних пісень, відпрацювання репетиційного жесту на матеріалі пісень, які вивчаються (Григор'єва, Омельченко, 2020). Особлива увага на цьому році навчання приділяється технічним прийомам реалізації схем складних розмірів. Продовжується виконання спеціальних вправ для звільнення мускулатури рук, «розкріпачення» плеча. Удосконалюються навички гри шкільного репертуару на фортепіано та написання анотації до хорової партитури, що вивчається на занятті, за наданою схемою (Прокулевич, 2013).

Під час третього року навчання майбутні вчителі музичного мистецтва вивчають твори більш значимі за об'ємом, складні за музично-художнім змістом, різноманітні за фактурою та виконавськими завданнями. У цей період майбутні вчителі засвоюють перемінні та несиметричні розміри, грають партитури з одночасним співом пропущеної партії. Значна увага на третьому курсі приділяється підготовці до диригентської практики у закладах загальної середньої освіти, розвитку самостійності й професійного мислення диригента (Григор'єва, Омельченко, 2020).

На четвертому курсі діяльність майбутніх фахівців досить цілеспрямована, студенти вивчають великі за формою музичні твори: кантати, ораторії, оперні сцени. Оволодівають творами різними за прийомами викладу та музичної форми – гомофонними, поліфонічними тощо.

На останньому курсі студенти готуються до хормейстерської практики у школі, засвоюють увесь процес розучування пісні, прийоми роботи над нею, застосування допоміжних, репетиційних диригентських жестів, транспонування вокальної партії, усвідомлюють методику репетиційної роботи та вміння емоційно керувати хором. Головне завдання викладача на цьому етапі – удосконалення передрепетиційної техніки студента-хормейстера та оволодіння методичними навичками роботи у хоровому класі. Майбутній хормейстер у процесі роботи в хоровому класі повинен уміти встановлювати психологічний контакт з виконавцями, керувати спілкуванням співаків зі слухачами, надавати та підтримувати зворотній зв'язок, чітко та зрозуміло висловлюючи вокально-хорові завдання, виявляючи власні здатності слухати та прогнозувати вокальне звучання, корегувати його (Прокулевич, 2013).

Ознайомлення здобувачів освіти протягом чотирьох років навчання із широким колом музичних вокально-хорових творів, різноманітних за ідейно-художнім змістом та музично-стилістичними особливостями відбувається у тому числі на прикладі творів, написаних композиторами Північного Приазов'я та Запорізького регіону.

Пропонуємо орієнтовний навчальний репертуар, що складається із творів композиторів Запорізького краю:

1. М. Попов, сл. А. Матвейчука хорова поема «Плакали ангели»
2. М. Попов, сл. Г. Лютова «Величальная Украине»
3. М. Попов, сл. Г. Лютова «Час горьких дум»
4. М. Попов, сл. Г. Лютова «Прощание осени»
5. В. Рева «Літургія до 2000-річчя Різдва Христового»
6. В. Рева «Рождественский диптих»
7. В. Рева, сл. Т. Шевченко «Пренепорочная, благая»
8. В. Рева, сл. Е. Мутевоу «Великий Боже»
9. В. Рева, сл. І. Драча «Балада про соняшник»
10. В. Рева, сл. І. Драча «Балада про весноньку»
11. В. Рева, сл. В. Василенко «Дивозвуков сон»
12. В. Рева «Віночок болгарських народних пісень» для жіночого

хору, флейти та ударних

13. В. Рева «А в полі, в полі» (колядка) для мішаного хору без супроводу

14. В. Рева Три хори на вірші Д. Загрецького для мішаного хору без супроводу: «Я могу рифмовать»; «Колыбельная»; «Жизненный путь»

15. Обробка у.н.п. В. Рєви «Щедрий вечір»

16. А. Хазова «По риночку ходила» обр. у.н.п.

Запровадження регіонального компоненту у зміст навчальних програм відповідних освітніх компонентів додає унікальності освітній програмі, виховує музичний смак та любов до хорового мистецтва у здобувачів освіти та сприяє збереженню культурних традицій регіону.

Висновки. Таким чином, у педагогічних ЗВО склалась стабільна система диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Вона представляє собою цикл взаємопов'язаних фахових дисциплін (хорове диригування, хорознавство, хоровий клас, постановка голосу тощо), серед яких хорове диригування та хоровий клас вважаються основними, профільюючими, на які виділяється найбільше навчального часу. Згідно стратегії освітньо-професійної програми ці курси сприяють підготовці здобувачів освіти до самостійної діяльності в якості вчителя музики, диригента хору. Саме на це й спрямований вищевикладений зміст диригентсько-хорової підготовки студентів-музикантів із урахуванням регіональних культурних особливостей.

Література

Григор'єва В. В., Омельченко А. І. Хорове диригування: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. Бердянськ : Видавець БДПУ, 2020. 224 с.

Прокулевич О. Основи хорового диригування: навчальний посібник. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 140 с.

Хрестоматія з хорового диригування: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів: випуск І / уклад. Н. В. Стефіна. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія» ТОВ, 2013. 270 с.

References

- Grygor'yeva V. V., Omel'chenko A.I. (2020). *Horove dyryguvannya: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv zakladiv vyshhoyi osvity* [Choral conducting]. Berdyans'k : Vy'davec'z' BDPU [in Ukrainian].
- Prokulevych O. (2016). *Osnovy horovogo dyryguvannya: navchal'nyy posibnyk* [Choral Conducting Basics]. Uman' : FOP Zhovtyj O.O. [in Ukrainian].
- Stefina, N. V. (uklad.) (2013). *Hrestomatiya z horovogo dyryguvannya: navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya studentiv vyshhyx navchal'nyx zakladiv* [Choral conducting reader]: випуск I. Sumy : vydavnycho-vyrobnyche pidpryyemstvo «Mriya» TOV [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто проблему диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та її місце в системі професійного навчання у педагогічних закладах вищої освіти.

Зазначається, що дисципліна «Хорове диригування», яка входить до складу «Практикуму диригентсько-хорової підготовки», є складовою фахового блоку професійної системи підготовки фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Вона включає у себе знання, вміння й навички диригентської діяльності та організації хорового колективу.

Обґрунтовано ефективність індивідуальної форми навчання диригуванню, яка обумовлена специфікою хорового диригування як виконавського мистецтва та сприяє формуванню особистісної професіограми кожного студента.

Автором виділено міжпредметні зв'язки курсу «Хорове диригування» з іншими дисциплінами, що забезпечують у комплексі фахову підготовку студента, а також посилюють його професійно-педагогічну спрямованість.

У статті проаналізовано теоретичні погляди та педагогічні принципи представників українських диригентсько-хорових шкіл, якими створено унікальні наукові та педагогічні системи формування диригента. Спираючись на основні положення цих систем автором було розроблено зміст диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва у педагогічних закладах вищої освіти з урахуванням регіонального компоненту (Запорізький край, Північне Приазов'я), що представлений творами відповідних композиторів.

У статті представлено поетапне становлення вчителя музичного мистецтва як фахівця-хормейстера. Поданий докладний зміст диригентсько-хорової підготовки здобувачів освітнього ступеню «бакалавр» за курсами. Висвітлено основні навички, що ускладнюються та удосконалюються в процесі диригентської діяльності.

Визначено роль регіонального компоненту в змісті навчальних програм та його сприяння збереженню культурних традицій регіону.

Ключові слова: майбутні вчителі музичного мистецтва, диригентсько-хорова підготовка, диригентська діяльність, хоровий колектив.